

ПРОВІДНІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО
ПІДХОДУ ДО ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУ СПОРТСМЕНІВ
З ІНВАЛІДНІСТЮ

Луковська Ольга¹, Бурдаєв Кирил¹, Кудрявцева Валентина¹,
Малойван Ярослав¹, Єрмолаєва Алла²

¹Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

²Національний університет «Запорізька політехніка»

DOI: 10.32540/2071-1476-2023-1-195

Annotation

Introduction. Analysis of recent achievements and publications. One of the most urgent problems of modern sports is the improvement of the training of highly qualified athletes, both healthy athletes and athletes with disabilities. Significant physical loads against the background of the highest psycho-emotional stress significantly overload the nervous system, especially among Paralympians and Deaflympians, for whom the psychological support of the training process is extremely necessary. However, the issue of improving the psychological support of training for this category of athletes is almost not covered in the scientific and methodological literature. When developing effective psychological support, it is necessary to take into account the psycho-emotional state and characteristic personality traits of each athlete. That is why one of the leading aspects of the methodological approach to the development of psychological support for training Paralympians and Deaflympians is the definition of a set of informative psychological techniques that allow assessing the characteristics of the individual as a whole. The above justifies the relevance and purpose of the study.

The purpose of the work is to develop a set of psychological methods that allows in general to characterize the psycho-emotional state and personality traits of each athlete, which makes it possible for an individual approach to further improve the psychological support of the training process of Paralympians and Deaflympians.

Material and methods. Analysis, generalization and systematization of scientific and methodological literature and Internet sources on the topic of research, analysis and generalization of own experience of more than a decade of work that relate to the psychological research of Paralympians and Deaflympians.

Research results. To assess the overall state of the psycho-emotional sphere and personality traits of Paralympians and Deaflympians, a complex of 7 basic informative psychological tests was proposed that complement each other, which makes it possible to objectively reflect the characteristic personality traits and changes in the psycho-emotional state inherent in athletes with disabilities. The selected methods are simple and easy to use in practice.

Key words. Athletes with disabilities, psycho-emotional state, paralympic athletes, deaf athletes.

Анотація

Вступ. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з найактуальніших проблем сучасного спорту є вдосконалення підготовки висококваліфікованих спортсменів, – як здорових атлетів, так і спортсменів з інвалідністю. Значні фізичні навантаження на тлі найвищого психоемоційного напруження суттєво перевантажують нервову систему, особливо у паралімпійців та дефлімпійців, яким психологічний супровід тренувального процесу є конче необхідний. Проте питання вдосконалення психологічного забезпечення

тренувань даної категорії атлетів майже не висвітлені у науково-методичній літературі. Розробка ефективного психологічного супроводу потребує врахування психоемоційного стану та характерних рис особистості кожного атлета. Саме тому одним з провідних аспектів методичного підходу щодо розробки психологічного забезпечення тренувань паралімпійців та дефлімпійців є визначення комплексу інформативних психологічних методик, які дозволяють оцінити особливості особистості в цілому. Вищенаведене обґрунтовує актуальність та мету даного дослідження.

Мета роботи – розробити комплекс психологічних методик, який дозволяє в цілому охарактеризувати психоемоційний стан та особливості особистості кожного атлета, що надає можливість індивідуального підходу для подальшого вдосконалення психологічного забезпечення тренувального процесу паралімпійців та дефлімпійців.

Матеріал і методи. Аналіз, узагальнення та систематизація науково-методичної літератури та Інтернет джерел за темою дослідження, аналіз та узагальнення власного досвіду більш ніж десятирічної роботи щодо психологічних досліджень паралімпійців та дефлімпійців.

Результати дослідження. Для оцінки в цілому стану психоемоційної сфери та особливості особистості паралімпійців і дефлімпійців був запропонований комплекс із 7 базових інформативних психологічних тестів, які доповнюють один одного, що дозволяє об'єктивно висвітлювати характерні риси особистості та притаманні спортсменам з інвалідністю зміни психоемоційного стану. Обрані методики прості та зручні для використання в практичній діяльності.

Висновки. Розробка ефективного психологічного супроводу тренувального процесу є актуальною проблемою паралімпійського та дефлімпійського спорту. Використання нових підходів щодо її вирішення є дієвим ресурсом, реалізація якого зможе значно підвищити ефективність спортивної підготовки спортсменів з інвалідністю. Створення комплексу базових психологічних методик, спрямованих на визначення особливостей психоемоційної сфери даних атлетів, є провідним методичним аспектом для подальшої роботи щодо психологічного забезпечення тренувань.

Ключові слова. Спортсмени з інвалідністю, психоемоційний стан, паралімпійці, дефлімпійці.

Вступ. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з найактуальніших проблем сучасного спорту є вдосконалення підготовки висококваліфікованих спортсменів. При пошуках шляхів її вирішення необхідно враховувати, що основною відмінністю спортивних навантажень є виконання їх на межі фізичних можливостей людини та на фоні значного психоемоційного напруження, суперництва, неабияких хвилювань, необхідності постійно підвищувати свої спортивні результати. Такі несприятливі чинники негативно впливають на стан нервової системи здорових атлетів [15, 3], а якщо це спортсмени з інвалідністю, то негативний вплив на психоемоційний стан та особистість значно посилюється.

У сучасний період розвитку спорту висококваліфіковані спортсмени мають приблизно однакову фізичну, технічну і тактичну підготовленість, отже досить часто результат спортивних змагань залежить від психологічних

чинників [22; 23]. Кращою психологічною підготовленістю нерідко пояснюється перемога більш слабкої команди або спортсмена над сильнішим суперником [19]. Завдяки цьому проблема вдосконалення психологічної підготовки як здорових атлетів, так і спортсменів з інвалідністю, з кожним роком стає все актуальнішою [23]. Наведене вище обґрунтовує необхідність використання досягнень сучасної спортивної психології щодо підвищення ефективності тренувального і змагального процесів [9].

Науковцями доведено існування щільного зв'язку між психологічним і фізичним компонентами функціонування організму при спортивній діяльності, а також негативний вплив надмірних як психічних, так і фізичних навантажень на спортивний результат [5; 7; 12].

Тренування спортсменів з інвалідністю, – як новачків, так і висококваліфікованих паралімпійців та дефлімпійців потребує

особливо обережного індивідуального підходу щодо збільшення як фізичного, так і психоемоційного навантаження. Слід враховувати, що вони стикаються з ще більшою кількістю стресів та більшою психоемоційною напругою, ніж здорові атлети, і тому більшою мірою потребують психологічної підтримки [10]. Важке захворювання або травма, що призвели до інвалідності, зачіпають різні аспекти психіки людини, викликаючи не тільки стрес, але і відчай, страх за майбутнє та ін., а також негативно впливають на особистість. Науковці вважають, що основними етіологічними факторами зміни особистості та погіршення соціальної адаптації є не стільки фізичне ушкодження організму в цілому чи мозку зокрема, а порушення глибоких, підсвідомих механізмів психологічного захисту, що в свою чергу, заважає нормальним міжперсональним, професійним та іншим взаємовідношенням та соціальному функціонуванню.

Саме тому, слід враховувати, що дана категорія атлетів дуже часто потребує психологічної підтримки навіть у звичайному побуті, бо труднощі, конфлікти та психічні травми, які виникають при контактах з найближчим оточенням, вкрай негативно впливають на психоемоційний стан людини з інвалідністю, псує настрої, погіршують загальне самопочуття та опосередковано погано впливають на тренувальний процес [4; 6; 18].

Отже викладене вище дозволяє вважати, що вдосконалення підготовки спортсменів з інвалідністю шляхом розробки та впровадження програми психологічного супроводу тренувального процесу є актуальною проблемою, вирішення якої надасть можливість підвищувати спортивні результати даного контингенту атлетів без шкоди для їх здоров'я. Проте розробка ефективного психологічного супроводу потребує суворо індивідуального підходу до кожного атлета, з урахуванням не тільки виду інвалідності та загального стану організму, але й на основі попереднього визначення психоемоційного стану та характерних рис особистості.

Таким чином, одним з провідних аспектів методичного підходу щодо розробки програми психологічного забезпечення тренувального процесу паралімпійців та дефлімпійців є визначення комплексу інформативних психологічних методик, оптимальних за кількістю, які б доповнювали одна одну та дозволяли оцінити психоемоційний стан та характерні риси особистості в цілому. Вищенаведене обґрунтовує актуальність та мету даного дослідження.

Роботу виконано у відповідності з темою п'ятирічної плановою НІР «Розробка психофізіологічного забезпечення тренувального процесу спортсменів-інвалідів на основі визначення особливостей функціо-

нального стану провідних систем організму», (2021-2025 рр.), № держреєстрації 0121U108242.

Мета роботи – розробити комплекс психологічних методик, який дозволяє в цілому охарактеризувати психоемоційний стан та особливості особистості кожного атлета, що надає можливість індивідуального підходу для подальшого вдосконалення психологічного забезпечення тренувального процесу паралімпійців та дефлімпійців.

Матеріал і методи. Аналіз, узагальнення та систематизація науково-методичної літератури та Інтернет-джерел за темою дослідження, аналіз та узагальнення власного досвіду понад десятирічної роботи щодо психологічних досліджень паралімпійців та дефлімпійців.

Результати дослідження. На основі аналізу літератури та Інтернет сайтів підтверджено актуальність проблеми вдосконалення тренувального процесу спортсменів з інвалідністю шляхом визначення індивідуальних психологічних характеристик кожного атлета та застосування особистісно-орієнтованого підходу до їх спортивної практики. Однак серед наукових джерел з психології спорту бракує досліджень, присвячених вивченню особистісних характеристик спортсменів з інвалідністю та вдосконаленню їх психологічної підготовки.

Необхідність нових наукових розробок програм психологічної підготовки та вдосконалення існуючих обумовлено притаманними сучасному паралімпійському та дефлімпійському спорту (як у тренувальній, так і особливо в змагальній діяльності), постійним зростанням фізичних навантажень на тлі височайшого психоемоційного напруження [12].

Термін «психологічна підготовка» визначає діяльність спортивних психологів, тренерів, спортсменів і навіть менеджерів цілеспрямовану на підтримку мо-

тивації до перемоги, а також на формування психічних процесів і якостей, які конче необхідні для успішної тренувальної та змагальної діяльності. Отже, психологічна підготовка – це процес практичного застосування певних засобів і методів, спрямованих на створення психологічної готовності спортсмена. Під терміном «психологічна підготовленість», на відміну від попереднього, розуміють рівень розвитку комплексу психічних якостей, психологічних властивостей і характерних особливостей особистості спортсмена, від яких залежить успішне виконання спортивної діяльності як у процесі тренування, так і в екстремальних умовах змагань [20; 22].

Проте для того, щоб запропонувати дійсно необхідні методи та засоби, які будуть ефективно підвищувати психологічну готовність даного атлета, необхідно визначити його психоемоційний стан, характерні риси та особливості особистості [19; 22]. Тільки з таких методичних позицій можливо здійснювати особистісно-орієнтований підхід до практичної діяльності кожного атлета (навіть у командно-ігрових видах спорту) та становлення спортсмена як суб'єкта спортивної діяльності [14; 15]. Саме тому одним з провідних методичних аспектів побудови програми психологічного супроводу тренувального процесу є розробка комплексу психологічних методик, який дозволяє в цілому охарактеризувати психоемоційний стан та особливості кожного паралімпійця та дефлімпійця і у подальшому оцінити зміни отриманих показників у динаміці дослідження.

У такий комплекс з безлічі існуючих психологічних тестів необхідно було відібрати найбільш інформативні та водночас прості та зручні для використання на практиці. Вони повинні висвітлювати характерні риси особистості та зміни психоемоційного

стану, що притаманні паралімпійцям та дефлімпійцям, а також небажані зміни в психоемоційній сфері, подальший розвиток яких необхідно попереджати. На основі даних вимог нами було обрано ті методики, що здатні найбільш об'єктивно та повно визначити психологічні особливості спортсмена з інвалідністю. Цілком зрозуміло, що за допомогою одного або двох тестів неможливо впоратись з таким складним завданням. Для вирішення його конче необхідно було розробити комплекс з оптимальною кількістю психологічних методик, які б доповнювали одна одну і створювали цілісну картину психоемоційного стану та особливостей особистості атлета, а ще могли без зайвих перешкод бути впроваджені у практику роботи з даним контингентом спортсменів. При цьому раціонально використовувати психологічні тести, які мають органічний зв'язок між собою та доповнюють один одного. Наприклад, особистісний опитувальник ЕРІ (методика Г. Айзенка), тест Спілберга-Ханіна, опитувальник САН та ін. [2; 17; 23].

Тест Айзенка (особистісний опитувальник ЕРІ) допомагає визначити ступінь відвертості щодо навколишнього світу, комунікабельності, щирості чи нещирості у відповідях при тестуванні, а також ступінь невротизації особистості [8; 9]. Опитувальник САН дозволяє висвітлити самооцінку випробуваного щодо його самопочуття, активності та настрою: тестування за методикою Спілберга-Ханіна виявляє ступінь особистісної та ситуативної тривозності [12].

При психологічному тестуванні спортсменів з інвалідністю перелічені вище методики бажано доповнити тестом, який запропонований Л.Б. Почебутом, та дозволяє визначити ступінь агресивності [11]. Агресія може виражатися в прямій дії руйнування і насильства та в словесній

формі. Шкала агресивності, яку запропонував Л.Б. Почебут, дозволяє з достатньою вірогідністю виявити не тільки ступінь загальної (сумарної) агресивності, але і визначити рівні всіх основних видів агресії: вербальної, фізичної, наочної, емоційної і самоагресії [13].

У спортсменів з інвалідністю, як і в здорових атлетів, спостерігаються симптоми вигорання, але при цьому останні стикаються зі значно більшими проблемами, ніж здорові спортсмени, та наслідки симптому вигорання в них можуть бути значно важчими. Отже, в спортсменів з інвалідністю потрібно своєчасно проводити дослідження для виявлення даних симптомів, щоб мати можливість запобігти розвитку цього негативного явища [16; 21; 25].

Звертаючи увагу на притаманні спортсменам з порушенням функцій ОРА та вадами слуху психологічні травми (пов'язані з хворобами та травмами, що призвели до інвалідизації, складнощами в пересуванні, спілкуванні, побуті, самообслуговуванні та ін.) можна припустити, що дана категорія атлетів, більш ніж здорові спортсмени, схильна до таких порушень психоемоційної сфери, як переживання суб'єктивної самотності, фрустрація і навіть депресія.

Психологи вважають соціальну фрустрацію мірою прояву стресу внаслідок неможливості задоволення своїх біологічних і життєвих потреб. Отже даний вид фрустрації є наслідком неможливості реалізації особою (здоровою або, тим більше з інвалідністю) своїх соціальних бажань та актуальних потреб. Методика Вассермана для визначення соціальної фрустрації на сьогоднішній день вважається достатньо інформативною та найбільш поширеною при наукових дослідженнях [1].

Атлети з інвалідністю іноді можуть бути схильні до депресії.

У більшості випадків це особи, які мають знижену самооцінку та демонструють негативні психоемоційні прояви, що характерні для депресивних станів. З метою виявлення таких станів та запобігання розвитку депресії бажано застосовувати опитувальник Бека (BDI), який дозволяє оцінити тяжкість депресії за спеціальною шкалою. Результати оцінюються за бальною системою. Найменша кількість балів свідчить про відсутність депресивних синдромів. У міру збільшення балів зростають і депресивні прояви. Важливо, що дана методика може використовуватися і для оцінки психокорекції негативних проявів, тому що шкала депресії Бека (Beck Depression Inventory) є дуже чутливою до динаміки депресивних розладів [16; 24].

Результати, які отримані при психологічному тестуванні за різними методиками, потрібно зіставляти між собою, щоб оцінити особливості даної особистості та її психоемоційний стан в цілому. Це дозволить здійснювати як особистісно-орієнтований підхід до практичної діяльності кожного атлета, так і становлення спортсмена як суб'єкта спортивної діяльності, що дозволить розробити дієві програми психологічного супроводу тренувального процесу спортсменів з інвалідністю.

Таким чином, для визначення особливостей психоемоційного стану та характерних рис особистості спортсменів з порушенням ОРА та вадами слуху можна рекомендувати психологічний комплекс із 7 базових тестів, які доповнюють один одного. При необхідності (у залежності від наявності та характеру негативних проявів) використовують відповідне додаткове цілеспрямоване тестування.

Базові тести: особистісний опитувальник ЕРІ (методика Г. Айзенка), тест Спілберга-Ханіна, опитувальник САН, визначення виду та ступеня агресивності

за Л.Б. Почебутом, виявлення симптомів вигорання та фрустрації, тест для визначення депресивних станів за шкалою Бека.

Дискусія. Однією з найактуальніших проблем сучасного спорту є вдосконалення спортивної підготовки кваліфікованих атлетів. Проте на відміну від здорових спортсменів, лише поодинокі наукові публікації присвячені корекції тренувального процесу спортсменів з інвалідністю. Між тим, аналіз науково-методичної літератури, інтернет джерел і власного досвіду багаторічної роботи з даним контингентом атлетів свідчить про необхідність розробки нових та вдосконалення вже існуючих програм психологічного забезпечення їх тренувального процесу.

Розробку нових підходів щодо удосконалення психологічного забезпечення тренувального процесу, особливо в паралімпійському та дефлімпійському спорті, слід розглядати як один з дієвих ресурсів, реалізація якого зможе

значно підвищити ефективність спортивної підготовки спортсменів з інвалідністю.

Розробка ефективної програми психологічного супроводу тренувального процесу паралімпійців та дефлімпійців, яка б сприяла використанню особистісно-орієнтованого підходу до практики даних атлетів, неможлива без ретельного вивчення психоемоційного стану та особливостей особистості кожного спортсмена з інвалідністю. Отже створення комплексу інформативних психологічних тестів для визначення особливостей психоемоційної сфери даних атлетів є провідним методичним аспектом для подальшої роботи щодо психологічного забезпечення тренувань.

Висновки. Для оцінки в цілому стану психоемоційної сфери та особливості особистості паралімпійців і дефлімпійців був запропонований комплекс з 7 базових інформативних психологічних тестів, які доповнюють один одного, що дозволяє досить об'єктивно

висвітлювати характерні риси особистості та притаманні спортсменам з інвалідністю зміни психоемоційного стану, а також виявляти небажані зміни психоемоційного стану, подальший розвиток яких необхідно попереджати. Обрані методики не потребують складної апаратури, простота та доступність роблять їх зручними для використання в практичній діяльності.

Комплексний підхід до визначення психоемоційного стану та особливостей особистості спортсменів з порушенням функцій опорно-рухового апарату та слуху надає можливість щодо індивідуального підходу до кожного атлета, цілеспрямовано застосовувати відповідні засоби психокорекції, які у подальшому будуть узагальнені та покладені в основу удосконалення програми психологічного супроводу тренувального процесу даної категорії спортсменів.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Література

1. Вассерман Л.И., Иовлев Б.В., Беребин М.А. Методика для психологической диагностики уровня социальной фрустрированности и её практическое применение. Методические рекомендации. НИПНИ им. Бехтерева, 2004. С.20-25.
2. Высочина Н.Л. Психологическое обеспечение подготовки спортсмена. ЮРАЙТ. 2021. 304 с.
3. Глухова В. А, Мальцева А. С., Колтунов Е. И., Халабов А. Г Особенности агрессивности и ее взаимосвязь с параметрами принятия решения у здоровых спортсменов и спортсменов с ограниченными возможностями здоровья Человек. Спорт. Медицина 2017. Т. 17, No S. С. 85-94.
4. Инвалидность и здоровье. 24 ноября 2021 г. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>
5. Клапчук В. Нетрадиційні засоби відновлення при фізичній реабілітації хворих після перелому хребта. Спортивний вісник Придніпров'я. 2020. № 1. С. 436-450.
6. Ковтун А., Степанова І., Решетілова В., Амр

References

1. Wasserman L.Y., Iovlev B.V., Berebyn M.A. Methodology for psychological diagnosis of the level of social frustration and its practical application. Methodological recommendations. NIPNY named after Bekhtereva, 2004. P.20-25.
2. Vysochyna N.L. Psychological support of the athlete's training. Juright. 2021. 304 p.
3. Glukhova V. A., Maltseva A. S., Koltunov E. I., Khalabov A. G. Peculiarities of aggressiveness and its relationship with decision-making parameters in healthy athletes and athletes with limited health opportunities. Sport. Medicine 2017. Vol. 17, No. S. S. 85-94.
4. Disability and health. November 24, 2021 - <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>
5. Klapchuk V. Unconventional means of recovery during physical rehabilitation of patients after spinal fracture. Sports Bulletin of the Dnieper Region. 2020. No. 1. P. 436-450.
6. Kovtun A., Stepanova I., Reshetilova V., Amr Saber Hamza The effect of sectional classes on the psycho-emotional state of students with disabilities.

- Saber Hamza Вплив секційних занять на психоемоційний стан студентів з інвалідністю. Спортивний вісник Придніпров'я, 2020, №1, С. 248-255.
7. Козіна З., Литовченко М., Сафронов Д., Бойчук Ю., Чайка О., Шепеленко Т., Полянський А., Процевський В., Перетяга Л., Коннова М. Вплив ступеня дисфункції опорно-рухового апарату на психофізіологічні показники паралімпійців. Спорт. 2019 березень; 7(3):55.
 8. Кудрявцева В.Є., Луковська О.Л., Петречук Л.М., Мізін В.В. Функціональний стан серцево-судинної та дихальної систем у спортсменів-інвалідів. International scientific and practical conference "Modern methods for diagnostics and treatment: experience of eu countries", December 27-28, 2019, Lublin, republic of Poland. P. 60-63.
 9. Литовченко О.Г., Максимова А.С. Психофізіологічні характеристики спортсменів-волейболістів с порушенням слуха. Человек. Спорт. Медицина 2020. Т. 20, № S1. С. 128-135
 10. Луковська О., Бурдаєв К., Шевяков О., Кудрявцева В., Петречук Л. Сучасні підходи щодо психологічного забезпечення тренувального процесу спортсменів з інвалідністю. Спортивний вісник Придніпров'я. 2022. № 1. С. 180-190.
 11. Луковська О., Кришень В., Головачов М., Петречук Л. Характеристика стану психоемоційної сфери паралімпійців і дефлімпійців за результатами психологічного тестування. Спортивний вісник Придніпров'я, 2018, №1, С. 282-285.
 12. Майкова Т. Від спрямованої на індивідуальність до особистісно-орієнтованої практики – ресурс якісного оновлення системи спортивної підготовки. Спортивний вісник Придніпров'я. № 2, 2019. С.37-49.
 13. Овчаренко С., Мітова О., Матяш В. Модельні характеристики функціональної та фізичної підготовленості футболістів із церебральним паралічем з урахуванням ступеня ураження опорно-рухового апарату. Спортивний вісник Придніпров'я. 2020. № 1. С. 77-83.
 14. Павлов В.И., Ордзжоникидзе З.Г., Шарыкин А.С., Бадтиева В.А. и др. Ультразвуковое исследование сердца в диагностике врожденной патологии сердца у спортсменов Сборник тезисов. III Международного конгресса, посвященного А.Ф. Самойлову. «Фундаментальная и клиническая электрофизиология. Актуальные вопросы аритмологии». 5-6 апреля 2019 г., г. Казань. С.9.
 15. Пікінер О., Каковкіна О., Грюкова В. Аналіз рівня функціональної підготовленості баскетболістів з вадами слуху на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей. Спортивний вісник Придніпров'я. 2020. № 1. С. 109-117.
 7. Kozina Z., Lytovchenko M., Safronov D., Boychuk Yu., Chaika O., Shepelenko T., Polyanskyi A., Protsevskiy V., Peretyaga L., Konnova M. The influence of the degree of dysfunction of the musculoskeletal system on psychophysiological parameters of Paralympians. Sport. March 2019; 7(3):55.
 8. Kudryavtseva V.E., Lukovska O.L, Petrechuk L.M., Mizin V.V. Functional state of the cardiovascular and respiratory systems in disabled athletes. International scientific and practical conference "Modern methods for diagnostics and treatment: experience of eu countries", December 27-28, 2019, Lublin, republic of Poland. R. 60-63.
 9. Lytovchenko O.G., Maksimova A.S. Psychophysiological characteristics of volleyball athletes with hearing impairment. Человек Sport. Medicine 2020. Vol. 20, No. S1. P. 128–135
 10. Lukovska O., Burdaev K., Shevyakov O., Kudryavtseva V., Petrechuk L. Modern approaches to psychological support of the training process of athletes with disabilities. Sports Bulletin of the Dnieper Region. 2022. No. 1. P. 180-190.
 11. Lukovska O., Kryshen V., Holovachev M., Petrechuk L. Characteristics of the state of the psycho-emotional sphere of Paralympians and DePlympians according to the results of psychological testing. Sports Bulletin of the Dnipro region, 2018, No. 1, pp. 282-285.
 12. Maykova T. From individuality-oriented to personal-oriented practice - a resource for qualitative renewal of the sports training system. Sports Bulletin of the Dnieper Region. No. 2, 2019. C.37-49.
 13. Ovcharenko S., Mitova O., Matyash V. Model characteristics of functional and physical fitness of football players with cerebral palsy, taking into account the degree of damage to the musculoskeletal system. Sports Bulletin of the Dnieper Region. 2020. No. 1. P. 77-83.
 14. Pavlov V.Y., Ordzhonikidze Z.G., Sharykin A.S., Badtieva V.A. et al. Ultrasound examination of the heart in the diagnosis of congenital heart pathology in athletes Collection of theses. III International Congress dedicated to A.F. Samoilov "Fundamental and clinical electrophysiology. Actual questions of arrhythmology". April 5–6, 2019, Kazan. P.9.
 15. Pikiner O., Kakovkina O., Hryukova V. Analysis of the level of functional readiness of basketball players with hearing impairments at the stage of maximum realization of individual capabilities. Sports Bulletin of the Dnieper Region. 2020. No. 1. P. 109-117.
 16. Pikiner O.S. Some aspects of increasing the level

16. Пікінер О.С. Деякі аспекти підвищення рівня фізичної підготовленості та функціонального стану баскетболістів з вадами слуху. Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Фізичне виховання та спорт. № 2. 2017. С. 103-112.
17. Румянцева Э.Р., Абзалов Н.И., Цветков С.В. Особенности физической подготовки хоккеистов с нарушением слуха на этапе спортивной специализации. Человек. Спорт. Медицина. 2020. Т. 20, No 2. С. 139-145.
18. Шевяков О.В., Дорошенко Е.Ю., Михалюк Е.Л., Приходько В.В., Ляхова І.М., Никаноров О.К., Малахова С.М., Гуреева А.М. Особливості соціально-психологічної реабілітації спортсменів-паралімпійців, які спеціалізуються на пауерліфтингу. Запорожский медицинский журнал. Т.22, № 1(118), январь-февраль 2020. С.96-102.
19. Cavedon V, Zancanaro C, Milanese C. Body composition assessment in athletes with physical impairment who have been practicing a wheelchair sport regularly and for a prolonged period. *Disabil Health J.* 2020 Oct;13(4):100933. doi: 10.1016/j.dhjo.2020.100933. Epub 2020 Apr 22. PMID: 32402793.
20. Darter BJ, Hawley CE, Armstrong AJ, Avellone L, Wehman P. Factors Influencing Functional Outcomes and Return-to-Work After Amputation: A Review of the Literature. *J Occup Rehabil.* 2018 Dec;28(4):656-665. doi: 10.1007/s10926-018-9757-y. PMID: 29397480; PMCID: PMC6076349.
21. Dehghansai N, Lemez S, Wattie N, Baker J. A Systematic Review of Influences on Development of Athletes With Disabilities. *Adapt Phys Activ Q.* 2017 Jan;34(1):72-90. doi: 10.1123/APAQ.2016-0030. PMID: 28218871.
22. Holovkova L.S. Psychological providing professional competency of metalwork professionals in Ukraine and China/ L.S. Holovkova / Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement: monograph. Warsaw: BMT Erida Sp., 2018. – P.20-34.
23. Kozina Z, Chebanu O, Repko O, Kozin S, Osiptsov A. Influence of typological features of the nervous system on individual performance in running for short distances in athletes with visual impairment on the example of an elite athlete. *Physical Activity Review* 2018; 6: 266-278 doi: 10.16926/par.2018.06.31
24. Lopes JSS, de Magalhães Neto AM, de Almeida AC, Alves PRL, Silva EL, de Abreu Verli MV, Andrade CMB. Hematological parameters in champion of Brazilian jiu-jitsu paradesport: Case study. *Physiol Rep.* 2020 Jun;8(11):e14435. doi: 10.14814/phy2.14435. PMID: 32558349; PMCID: 10.14814/phy2.14435.
- of physical fitness and functional condition of hearing impaired basketball players. *Bulletin of the Zaporizhzhya National University: a collection of scientific works. Physical education and sports.* No. 2. 2017. P. 103-112.
17. Romyantseva E.R., Abzalov N.Y., Tsvetkov S.V. Peculiarities of physical training of hockey players with hearing impairment at the stage of sports specialization. *Человек Sport. Medicine.* 2020. Vol. 20, No. 2. P. 139-145.
18. Shevyakov O.V., Doroshenko E.Yu., Mykhalyuk E.L., Prykhodko V.V., Lyakhova I.M., Nikanorov O.K., Malakhova S.M., Gureeva A.M. Peculiarities of socio-psychological rehabilitation of Paralympic athletes specializing in powerlifting. *Zaporozhye Medical Journal.* Vol. 22, No. 1(118), January-February 2020. P. 96-102.
19. Cavedon V, Zancanaro C, Milanese C. Body composition assessment in athletes with physical impairment who have been practicing a wheelchair sport regularly and for a prolonged period. *Disabil Health J.* 2020 Oct;13(4):100933. doi: 10.1016/j.dhjo.2020.100933. Epub 2020 Apr 22. PMID: 32402793.
20. Darter BJ, Hawley CE, Armstrong AJ, Avellone L, Wehman P. Factors Influencing Functional Outcomes and Return-to-Work After Amputation: A Review of the Literature. *J Occup Rehabil.* 2018 Dec;28(4):656-665. doi: 10.1007/s10926-018-9757-y. PMID: 29397480; PMCID: PMC6076349.
21. Dehghansai N, Lemez S, Wattie N, Baker J. A Systematic Review of Influences on Development of Athletes With Disabilities. *Adapt Phys Activ Q.* 2017 Jan;34(1):72-90. doi: 10.1123/APAQ.2016-0030. PMID: 28218871.
22. Holovkova L.S. Psychological providing professional competency of metalwork professionals in Ukraine and China/ L.S. Holovkova / Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement: monograph. Warsaw: BMT Erida Sp., 2018. – P.20-34.
23. Kozina Z, Chebanu O, Repko O, Kozin S, Osiptsov A. Influence of typological features of the nervous system on individual performance in running for short distances in athletes with visual impairment on the example of an elite athlete. *Physical Activity Review* 2018; 6: 266-278 doi: 10.16926/par.2018.06.31
24. Lopes JSS, de Magalhães Neto AM, de Almeida AC, Alves PRL, Silva EL, de Abreu Verli MV, Andrade CMB. Hematological parameters in champion of Brazilian jiu-jitsu paradesport: Case study. *Physiol Rep.* 2020 Jun;8(11):e14435. doi: 10.14814/phy2.14435. PMID: 32558349; PMCID: PMC7298728.

- PMC7298728.
25. Martin J. The Emotional Experiences of Paralympic Swimming Medalists: Not All Wins and Losses Are Equal. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2021 Apr 5;1(aop):1-7.
25. Martin J. The Emotional Experiences of Paralympic Swimming Medalists: Not All Wins and Losses Are Equal. *Adapted Physical Activity Quarterly*. 2021 Apr 5;1(aop):1-7.

Луковська Ольга

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10, 49094, Україна
e-mail: kaffism111@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9016-9330>

Бурдаєв Кирил

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10, 49094, Україна
e-mail: kaffism111@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2502-9104>

Кудрявцева Валентина

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10, 49094, Україна
e-mail: kaffism111@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8678-5977>

Малойван Ярослав

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10, 49094, Україна
e-mail: malojvanyaroslav@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6026-5057>

Єрмолаєва Алла

Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64, 69063, Україна
e-mail: benia278@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9580-7303>